

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.26.3>

ІНТЕРНАЛЬНА МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Леонід Велитченко

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

вул. Реніна, 12, м. Ізмаїл, Україна, 68607

<https://orcid.org/0000-0003-2077-3898>

e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com

Розглянута у термінах опозиційної моделі свідомості ідея інтернальної мовленнєвої діяльності постулює її першорядне значення для організації та здійснення духовного життя індивіда шляхом звернення до «смыслових віх» у буттєвих концептах, утворених як результат узагальнення соціумних ситуацій, в яких кожен з учасників, розкриваючи зміст інтерактивно-комунікативних відносин під впливом власної ціннісно-імперативної системи, створює свою суб'єктивну реальність у вигляді перманентної дискурсивізації того, що відбувається у ньому та навколо нього. Ідея власного «Я», будучи відправною точкою ментальної активності індивіда, формує у нього ставлення до себе як до головного персонажа, що надає відповідної Я-спрямованості всім дискурсивним побудовам, у зв'язку з чим відбувається перерозподіл смыслових наголосів у безпосередньому переживанні та їх «вклинювання» у загальну канву его-дискурсу, що призводить до відповідної «егоїзації» інтернальної текстової атрибутики як «мовної матерії» процесів духовного порядку. Наголошуючи саме на діяльнісній ознаці інтернальної мовленнєвої діяльності, ми виводимо на перший план аналізу не внутрішню мовленнєву організацію перцептивних та ментальних процесів, а дискурсивний вираз суб'єктної сутності індивіда, розглянутого у термінах часової транспективи як імперативну готовність відповідати власній установці на майбутнє. Розгляд інтернальної мовленнєвої діяльності як текстової активності уможлиблює її трактовку як процесуального еквівалента суб'єкта через розумові операції, підпорядкованих розв'язанню задачі, що становить сутність того чи іншого фрагмента буттєвої ситуації. У найзагальнішому вираженні інтернальна мовленнєва діяльність є вербальним відображенням переживання тих чи інших подій під впливом особливостей власного емоційно-динамічного патерну та лексико-семантичної системи.

Ключові слова: особистість, свідомість, суб'єктивна реальність, мовленнєва діяльність, екзистенційні установки.

Вступ. Розглядаючи поняття духовності як поняття, що означає якісно вищий прояв психічного життя, що виходить за межі відправлення простих вітальних і соціумних функцій, не пов'язаних із ситуацією оцінювання та морального вибору та практичним здійсненням своєї поведінки на рівні сформованого навичкового функціонування, що відповідає емоційно-динамічному патерну індивіда, ми доходимо висновку про неї не просто як про явище більш високого порядку, але насамперед таке, що результує із внутрішньої роботи різної систематичності та успішності, спрямованої на смыслові аспекти свого особистісного та/або соціумного існування.

Вже саме апелювання до словосполучення «внутрішня робота» виводить на перший план питання про сутнісні ознаки її здійснення, пов'язаних із зверненням до концептуальних уявлень якщо не про ментальні процеси взагалі, то принаймні до питання про мислення, що виникає з нагоди тієї чи іншої мисленнєвої проблеми, що має, як правило, особистісну прив'язку у вигляді деякої послідовності згорнутих суджень, утворених на

кшталт предикативності внутрішньої мови, звернених до предмета думки як логічного суб'єкта судження.

Присутність у даності буття, супроводжувана інтеральною мовленнєвою діяльністю різної повноти та складності і визначувана як потік свідомості, переживається особою як власне Я з усіма суб'єктними атрибутами, що входять до її власного образу. Посилаючись на ознаку «діяльності», ми підкреслюємо цим його відміну від інших проявів мовленнєвої активності, починаючи з ЕМГ-активності артикуляційного апарату при думанні і закінчуючи уявним промовлянням окремих пасажів тексту, що готується або підлягає обробці.

Цю відмінність ми вбачаємо в мірі довільності не стільки мовлення, скільки безпосередньо інтеральної мовленнєвої діяльності як процесу створення тексту, підпорядкованого особистісно відчутній ідеї, займаної якийсь час увагою авторських роздумів людини, присвячених особливо значимим буттєвим питанням, які своєю постановкою зачіпають і більш глибокі екзистенційні проблеми, які, будучи предметом усвідомлення, утворюють зміст інтерального досвіду, що час від часу виходить за межі особистого буття.

Мета статті полягає в обговоренні положень, згідно з якими ментальна активність особи може розглядатися як його інтеральна мовленнєва діяльність, пов'язана з установкою на вибір варіанту особистісної поведінки, спричиненої особливостями комунікативно-інтерактивної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Грунтуючись на ознаці довільності як основної ознаки інтеральної мовленнєвої діяльності, ми тим самим пов'язуємо це, по суті, мовознавче явище із станом справ, що характеризують ціннісно-сміслові аспекти буттєвих імперативів власного існування, висхідного до явищ смислотворення у процесі розвитку та становлення особистості, де «усвідомлення власного Я становить екзистенційне осереддя особистісного буття» [1, с. 215].

Вже одна лише згадка про Я підводить нас до розгляду інтеральної мовленнєвої діяльності як деякої «егоїзації» всього того, що виходить за межі буденності, і підкреслює деяку унікальну «разовість», про яку хочеться повідомити якщо не всім, то принаймні собі, сподіваючись при цьому знайти відповідне переконливе рішення, що знімає стан невизначеності щодо проблеми розгляду.

Переживання згаданої разовості, пов'язане з ідеєю оповідальності, вже саме по собі не тільки формує ставлення до себе як головного персонажа, навколо якого вишиковуються реальні та/або уявні сюжетні лінії з виходом на можливі «якби», але й створює відповідні «колізійні» умови, що передбачають обов'язковість виходу з них, звертаючись до власних уявлень про «добре» та «погано».

Зважаючи на певну важливість тієї чи іншої буттєвої проблематики, що зачіпає відповідні особистісні підвалини, роздуми про зміст того, що сталося, продовжуються деякий час після факту самого випадку, щоразу отримуючи те чи інше подієве трактування та морально-особистісну оцінку з виходом на обіцянку «наступного разу» [2].

Подієвість існування, обростаючи з часом деякими подробицями, деталізує буттєву канву життєдіяльності, створюючи тим самим відповідне ментальне тло суб'єктивної реальності індивіда, який час від часу розставляє смислові акценти, що виводять його на відповідні узагальнення, зачіпаючи його особистість в цілому.

Пропонуючи поняття інтеральної мовленнєвої діяльності, ми вже з цього моменту вказуємо на його відмінність від поняття внутрішнього мовлення, практично співзвучного різним проявам мовлення, пов'язаних з безпосередньою перцептивною активністю з опорою на арефлексивне користування власним тезаурусом у контексті власного життєздійснення, вільного від наміру прийти до смислових узагальнень, що передбачають певну ієрархізацію усвідомлюваних порівнянь при виході на рівень концептуалізації того, що відбувається у значущій ситуації, з апелюванням до власних установок та імперативів.

При такому трактуванні інтеральної мовленнєвої діяльності ми не можемо обійти стороною поняття мовленнєвої особистості, що з посиланням на імена В.В.Виноградова (автор терміну), О. М.Леонтьєва, Ю.М. Караулова, Г.І Богіна та ін. в статті [3] розглядається, як результат вибудовування власної картини світу за рахунок проникнення у соціальні відношення і закони соціальної психології народу в процесі активної мовленнєво-розумової діяльності [3, с. 80].

Вже саме апелювання до явищ соціальної взаємодії, досить об'ємними за своєю суттю, вказує на проблематику інтеральної мовленнєвої діяльності індивіда, «зачепленого за живе» окремими моментами своєї участі у житті, особливо такими, що належать до стосунків та взаємодії між людьми, впливу людини на людину, життєвого світу та психологічного простору особистості, можливості життєздійснення та задоволеності життям тощо [4].

Особливо яскраво та змістовно опукло сказане виявляє себе у явищах «опосередкування думки в «зовнішньому слові» [5, с. 147] з огляду на значущість її відтворення у зворотному зв'язку [5, с. 149].

Вважаючи вкрай суттєвою ознакою інтеральної мовленнєвої діяльності момент виходу на поверхню внутрішньомовного атрибуту ментальної активності, що проявляється у переході від виняткової предикативності внутрішньої мови без називання її суб'єкта, даного у вигляді мислимого центру того чи іншого питання, до розгортання його змістовної будови за рахунок знаходження нових ознак до нього, що відкриваються в результаті напруженого пошуку таких формулювань, що своєю точністю містять відповіді на запити духовного шукання щодо подій власного життя, звертаючись у тому числі не тільки до авторитетних зовнішніх джерел, але все ж таки більше до власних роздумів, ніби підкоряючись заклику «душа повинна працювати».

Зміна відображуваного за рахунок привнесення до нього нюансів, похідних від особистих смислів, позначувана як рух суб'єктивної реальності, будучи розглянута у термінах опозиційної моделі свідомості [6] дає можливість простежити, що і як змінюється під час переходу від системи «факт – думка» до системи «думка – думка» в плані номінативного виявлення додаткових предикатів, які, накопичуючись, викликають до життя відповідні мовленнєві узагальнення, що використовуються в авторських формулюваннях та дефініціях при визначенні суб'єктної змістовності власного життя, і постають як авторський тезаурус, який сам по собі є досить чіткою візитною карткою особистості як носія когнітивної картини світу мовленнєвої спільноти [7].

Відзначаючи як основну ознаку інтеральної мовленнєвої діяльності вихід на поверхню свідомості вербалізованого продукту думання та апелювання до нього в процесі наступних мисленнєвих побудов у вигляді цілеспрямованої квазі-текстової (дискурсивної) діяльності, саме існування якої переживається індивідом як бажання різного ступеня чіткості розповісти чи поділитися з будь-ким змістом предмета його роздумів та можливих висновків про нього, з якого випливає його власна ціннісно-сміслова концепція буття, що зазвичай визначає особистісну позицію автора у складно структурованому соціумі з його моральними та духовними уподобаннями, який є не тільки організуючим чинником життєдіяльності, але й одночасно і його поціновувачем як особистості [8].

Розглядаючи роздуми індивіда як егоїзацію свого існування, ми вже тим самим підкреслюємо його зорієнтованість на реципієнта його оповідання, яка виявляючись час від часу у вигляді вкраплення у загальну картину життєдіяльності та зображення себе в ній як її учасника, все ж таки більше читається як самопрезентація особи, яка, опинившись у цих обставинах, змушена знаходити у них «спільну точку дотику», ніби бачачи себе очима адресата інтеральної мовленнєвої діяльності у вигляді, наприклад, конкретно-індивідуального, узагальненого або умовного адресата [9].

Говорячи про інтеральну мовленнєву діяльність, і прагнучи підкреслити її принципovu відмінність від власне мовленнєвої активності, у плані якої постійно здійснюється

свідомісна матерія існування індивіда, ми тим самим вже з самого початку маємо на увазі такі загальні складові діяльності, які, за нашою теоретичною концепцією, відтворюються у таких поняттях, як Я-концепція, особистісний смисл, мотив, мета, дія, задача, результат та винагорода [10, с. 180 - 185].

Завдяки такій структуралізації інтернальна мовленнєва діяльність набуває цілком виразної змістовної наповненості, в якій вказується на особистісну позицію індивіда як автора духовного мислення, яке ми розуміємо в термінах руху суб'єктивної реальності як перехід від мовленнєвого супроводу перцептивних та активнісних актів до його вербалізації у вигляді відповідного понятійного відтворення з виходом на узагальнення, як джерело потенційних особистісних міркувань.

Розглядаючи процес думання як задачу, розв'язання якої передбачає вихід на шуканий результат, отримання якого не просто задовольнить «вирішувача», а й послужить основою його впевненості у правильності знайденого, забезпечуючи цим самим не тільки душевну рівновагу, а й упевненість у правильності світорозуміння у контексті власної життєдіяльності, ми приходимо до висновку про задачну детермінацію інтернальної мовленнєвої діяльності, складність якої безпосередньо залежить від ступеня складності її регулятивних основ, даних насамперед у самосприйнятті індивіда взагалі й у контексті соціумного оточення, зокрема.

Вже кожен структурний компонент інтернальної мовленнєвої діяльності може бути розглянутий як окремий стартовий концепт при організації дослідницьких студій, присвячених вивченню інтернальних процесів.

Якщо, наприклад, починати з Я-концепції не стільки як основи егоїзації внутрішнього говоріння, скільки як стартової площадки думання про духовну складову власного Я, то на перший план висуваються моменти самоаналізу та рефлексії, зосереджені на духовних аспектах власного самообразу, розташовані навколо тих чи інших життєвих колізій, що вимагають розміщення відповідних моральних акцентів.

Ми далеко від думки про те, що це відбувається якось одномоментно, як би підкоряючись уявному наказу думати тільки про це і ні про що більше і, дійшовши відповідного висновку, переходити до наступної мислимій позиції. На наш погляд, інтернальна мовленнєва діяльність розташовується в проблемному просторі певної ідеї, що зачіпає існування Я індивіда як носія самоставлення та виразника особистісних смислів.

Зміщення акцентів із самообразу – хто я є і яким мені належить бути взагалі і за якихось окремих обставин тощо, на перший план висуває побудову міркувань про ті чи інші моральні максими, які деталізуються певними обставинами, що враховують особливості причинно-наслідкових відношень.

Якщо продовжити наші міркування в такому ключі, ми можемо отримати відповідь на питання про особливості інтернальної мовленнєвої діяльності як свідомісної категорії, в якій відтворюється загальна ідея духовного життя індивіда, що здійснюється навколо його основних екзистенційних установок та імперативів, які, наштовхуючись на ті чи інші буттєві невідповідності, викликають до життя природну реакцію відновити порушену рівновагу, в рамках якої відбувається пошук відповіді на питання про причини та способи його усунення, що супроводжується аналітичним перебором варіантів та їх подальшого розгляду при зверненні до оціночних вердиктів, даних авторитетними експертами.

Виходячи з уявлення про перманентність інтернальної мовленнєвої діяльності, як свідомісного виразу психологічної сутності суб'єктності індивіда, ми впритул наближаємося до відповіді на питання про особливості руху суб'єктивної реальності, що розташовується в просторі: а) споглядання та безпосереднього переживання перцепцій та апелювання до їх ментальної представленості на рівні репрезентативних образів; б) наслідувального вживання вербального матеріалу в мовленнєвій поведінці та користування ним в системах «факт – думка» та «думка – думка» з виходом на рівень мовленнєвого знаку в плані розширення авторського словника; в) описового відтворення буттєвих ситуацій та їхньої наступної кон-

цептуалізації з виходом на рівень підсумкової наративізації змістовних фрагментів власної життєдіяльності шляхом використання індивідуальної розумової стилістики; г) інсайтного переживання сенсу того, що відбувається, у зв'язку з чим здійснюється переінакшування картини, що сприймається, аж до раптової зміни в самому образі світу, що зрештою надає руху всьому, що раніше здавалося чітким і однозначним, і змушує ставитися до нього, як до деякої умовності, що підлягає відповідній деталізації та особистісному санкціонуванню.

Вбачаючи в інтернальній мовленнєвій діяльності саме діяльнісне підґрунтя, що не просто відображає суб'єктну сутність індивіда, а й характеризує його імперативну готовність бути саме таким, яким він себе позиціонує в конкретний момент часу з прицілом на майбутнє, в якому фактично дане має постати у вигляді, що відповідає духу суб'єкта, як середовища вітальних та соціальних функцій індивіда.

Подальше змістовне дроблення концептуальних уявлень про те, що відбувається в межах кожного її структурного компонента, малює відповідну картину щодо того, як виглядає в поданні індивіда його власний самоопис, деталізований ним у його судженнях про ті чи інші буттєві явища як особисто цінні та бажані, та ступінь їх представленості у відповідних сферах буття в тому числі і у власній особі, як його учасника.

Здійснення інтернальної мовленнєвої діяльності є як би процесуально заданою і пролонгованою відповіддю на перманентно існуючі питання, адресовані в першу чергу собі як безпосередньому учаснику буттєвих обставин у плані їх сутнісних рис термінального та інструментального плану, як постійного пошуку відповіді на собою ж сформульовані питання, що іноді переривається участю у побутових справах.

Зазначена сталість, згодом перетворена на звичку «людини, що думає», через деякий час у міру накопичення ментального матеріалу знаходить своє вираження в конструкті «людина, що говорить», з наступним переходом до реалізації наративних установок в усних та/або письмових текстах, спочатку безадресних (усім, хто почує), а потім і в нараціях (текстах), адресованих «своєму» слухачеві/читачеві.

Висновки. Якщо розглядати інтернальну мовленнєву діяльність як вираз себе у тексті будь-якого рівня організації, то ми повинні укласти про неї як про процесуальний еквівалент суб'єкта, що виражається проявом суб'єктної сутності індивіда у вигляді проявів розумових операцій, підпорядкованих розв'язанню розумового завдання, що становить сутність того чи іншого фрагмента буттєвої ситуації.

Вважаючи разом із автором публікації [11] ситуацію практично основною смисловою одиницею буття як такого, ми отримуємо право розмірковувати про інтернальну мовленнєву діяльність як про особливий відбивно-регулювальний механізм, який забезпечує не тільки рух суб'єктивної реальності, а й розстановку індивідуальних пріоритетів у визначенні їхньої духовної навантаженості у вигляді системи «сталий концепт – понятійне наповнення концептуальної сталості», в просторі якої здійснюється духовне життя індивіда, що супроводжується перманентною семантизацією вербального матеріалу мислення, що призводить до імпліцитної зміни змісту понять, що використовуються.

Список використаної літератури

1. Фурман А.А. Психологія смислоттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с.
2. Велитченко Л.К. Конструкт «наступного разу» як розвивальна установка особистісного зростання. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2024. Випуск 21. С. 32 – 39.
3. Бородіна Н., Каленюк С. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia methodologica, ISSN 2307-1222*, No. 41. 2015. С. 79 – 84.
4. Основи соціальної психології: підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін.; за ред. М. М. Слюсаревського. Київ: Талком, 2018. 580 с.

5. Лянна О.В. Мовленнєва діяльність як спосіб реалізації мовленнєвого спілкування. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015, № 5 (49). С.143 – 150.
6. Велитченко Л.К. Опозиційна модель свідомості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал ПНПУ імені К.Д.Ушинського*. 2002. №2. С. 12 – 15.
7. Чернега В.В., Загнітко А.П. Структурування тезауруса мовної особистості сучасного прикладника. *Modalități conceptuale de dezvoltare a științei modern*, 2020. Volumul 3, p, 118 – 120.
8. Кириченко В.В. Життєва подія як джерело розвитку ціннісної свідомості. *Актуальні проблеми соціально-економічних трансформацій у міжнародному середовищі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* /За ред. Мартинюк В.Ф. та інші. Тернопіль. ТКІ, 2010. С.30 – 32.
9. Назарець В.М. Типи внутрішньотекстового адресата в текстах української адресованої лірики XIX – XX століть. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Теорія літератури*. Том 30 (69) № 2 Ч. 2 2019. С. 117 – 121.
10. Велитченко Л.К. Особистість як суб'єктна конкретика ідеї буття та долі: монографія. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2024. 250 с.
11. Васильєв Я.В. Ситуативний підхід у психології та рівнева структура особистості. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 2. С. 5 – 10.

INTERNAL SPEECH ACTIVITY AS A PHENOMENON OF HUMAN SPIRITUAL LIFE

Leonid Velitchenko

*Izmail State Humanitarian University,
12, Repina St., Izmail, Ukraine, 68607
<https://orcid.org/0000-0003-2077-3898>
e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com*

Considered in terms of the oppositional model of consciousness, the idea of internal speech activity postulates its paramount importance for the organization and implementation of the individual's spiritual life by addressing "semantic milestones" in existential concepts formed as a result of the generalization of social situations, in which each of the participants, revealing the content of interactive and communicative relations under the influence of his own value-imperative system, creates his subjective reality in the form of a permanent discursivization of what is happening in him and around him. The idea of one's own "I", being the starting point of an individual's mental activity, forms in him an attitude towards himself as the main person, which gives the corresponding I-orientation to all discursive constructions, in connection with which there is a redistribution of semantic emphases in direct experience and their "wedging" into the general outline of ego-discourse, which leads to the corresponding "egoization" of internal text attributes as the "linguistic matter" of processes of the spiritual order. By emphasizing the activity-related nature of internal speech activity, we bring to the forefront of the analysis not the internal speech organization of perceptual and mental processes, but the discursive expression of the subjective essence of the individual, considered in terms of a temporal transpective as an imperative readiness to respond to one's own attitude towards the future. Considering internal speech activity as textual activity makes it possible to interpret it as a procedural equivalent of the subject through mental operations subordinated to solving a problem that constitutes the essence of a particular fragment of an existential situation. In the most general terms, internal speech activity is a verbal reflection of the experience of certain events under the influence of the characteristics of one's own emotional-dynamic pattern and lexical-semantic system.

Key words: personality, consciousness, subjective reality, speech activity, existential attitudes.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025